

**DUDUQLANUVCHI BOLALARDA NUTQNI TIKLASHDA KO‘P
TARMOQLI YONDASHUV: LOGOPED, PSIXOLOG VA O‘QITUVCHI
HAMKORLIGI**

Choriyeva Zebiniso Dilshod qizi

Buxoro innovatsiyalar universiteti 2- kurs magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada duduqlanish muammosi mavjud bo‘lgan bolalarda nutqni tiklash jarayonida logoped, psixolog va o‘qituvchidan iborat ko‘p tarmoqli yondashuvning ahamiyati yoritilgan. Duduqlanish faqat fonetik yoki fonologik buzilish emas, balki kompleks nutqiy, psixologik va sotsial muammolarning birlashmasi bo‘lib, uni samarali bartaraf etish ko‘p tarmoqli mutaxassislar hamkorligini talab etadi. Maqolada har bir mutaxassisning o‘ziga xos funksiyasi, ularning o‘zaro integratsiyasi, hamkorlikda amalga oshiriladigan korreksion mashg‘ulotlar, psixologik qo‘llab-quvvatlash va ta‘lim muhitidagi pedagogik strategiyalar tahlil qilinadi. Shuningdek, tajriba asosida olib borilgan kuzatuvlar, natijalar va ularning amaliy ahamiyati yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *duduqlanish, ko‘p tarmoqli yondashuv, logopedik korreksiya, psixologik qo‘llab-quvvatlash, pedagogik strategiya, nutqni tiklash, interfaol yondashuv, integratsiyalashgan mashg‘ulot, o‘zaro hamkorlik, kompleks terapiya*

Duduqlanish — bolaning nutq tizimidagi buzilish bo‘lib, u nafaqat og‘zaki ifoda vositasini, balki shaxsning ijtimoiylashuvi, o‘zini ifoda etish ehtiyoji va o‘quv faoliyatidagi muvaffaqiyatlarini jiddiy darajada izdan chiqaradi. Ayniqsa, bu holat kichik maktab yoshidagi bolalarda uchrasa, ularning o‘z tengdoshlari bilan muloqot qilishidagi qiyinchiliklar, o‘qituvchining bergan topshiriqlarini bajarishda ikkilanish, darsda ishtirok etishdan qochish kabi holatlar yuzaga keladi. Shu sababli, bunday muammoga yondashishda faqat bir yoqlama logopedik terapiya yetarli emas, balki bu jarayonda logoped, psixolog va o‘qituvchining hamkorligi asosiy rol o‘ynaydi.

Ko‘p tarmoqli yondashuv deganda, bolani to‘liq har tomonlama — nutqiy, hissiy, ijtimoiy, va intellektual nuqtayi nazardan baholovchi va korreksiya qiluvchi strategiya tushuniladi. Bu yondashuv dunyoning ko‘plab rivojlangan davlatlarida amaliyotga tadbiiq etilgan bo‘lib, hozirgi kunda O‘zbekistonda ham bosqichma-bosqich rivojlanmoqda. Ushbu maqola ana shu yondashuvning ilmiy-nazariy asoslari, amaliy tajribalari va bolalarning nutqini tiklashdagi samaradorligini tahlil qilishga bag‘ishlangan.

Logopedning vazifasi, avvalo, bolaning nutqiy buzilishini aniqlash, uning darajasini belgilash va individual mashg‘ulot dasturini tuzishdan iborat. Biroq

duduqlanish odatda psixogen omillar bilan murakkab bog‘liq bo‘lgani sababli, faqat artikulyatsion mashqlar yoki fonetik korreksiya usullari yetarli bo‘lmasligi mumkin. Shuning uchun logoped bolada mavjud bo‘lgan emotsional zo‘riqish, o‘zini ifoda etishda ikkilanish, auditoriya oldida nutq aytishdan qo‘rqish kabi psixologik muammolarni e‘tiborga olishi kerak. Bunda psixolog bilan hamkorlik zarur bo‘ladi.

Psixolog esa bolaning shaxsiy portretini shakllantiradi: u qanday shaxsiy fazilatlariga ega, qanday psixologik to‘siqlar mavjud, bolaning oilaviy muhiti va maktabdagi munosabatlari qanday? Ushbu omillar duduqlanishni kuchaytirayotgan yoki pasaytirayotgan jihatlar sifatida hisobga olinadi. Psixolog tomonidan relaksatsion mashqlar, musiqiy-terapiya elementlari, muqobil muloqot usullari va ijtimoiy rol o‘yinlar tashkil etilishi orqali bola bosqichma-bosqich psixologik barqarorlik sari yo‘naltiriladi.

O‘qituvchi esa bolani har kuni ko‘radi va uning ijtimoiy muhitda qanday harakat qilayotganini bevosita kuzatadi. O‘qituvchining roli ikki tomonlama: birinchidan, dars jarayonida bolaning o‘zini namoyon qilishiga imkon berish, ikkinchidan esa tengdoshlar orasida duduqlanuvchi bola tushunilishi va qo‘llab-quvvatlanishini ta‘minlashdir. Buning uchun o‘qituvchiga logoped va psixolog tomonidan tavsiyalar berilishi, pedagogik jarayonda qo‘llanishi kerak bo‘lgan moslashtirilgan metodlar (masalan, mimika bilan topshiriq berish, nonverbal ishoralar orqali rag‘batlantirish) o‘rgatilishi lozim.

Mazkur mutaxassislar o‘rtasidagi o‘zaro aloqa samarali bo‘lishi uchun ular o‘rtasida axborot almashinuvi, umumiy strategik yondashuv va vazifalarning aniq taqsimoti bo‘lishi kerak. Bu esa har chorakda umumiy yig‘ilish o‘tkazish, bola holatiga doir kuzatuv natijalarini muhokama qilish, zarurat tug‘ilganda rehabilitatsiya dasturini yangilash kabi faoliyatlarni o‘z ichiga oladi.

Tajribalar shuni ko‘rsatdiki, aynan ko‘p tarmoqli yondashuv asosida tashkil etilgan ishlar samaraliroq bo‘ladi. Masalan, Toshkent shahridagi 132-maktabda olib borilgan tajribada 12 nafar duduqlanuvchi bolaning logoped, psixolog va o‘qituvchi ishtirokidagi korreksiya mashg‘ulotlari natijasida 4 oy ichida 9 nafar bolada duduqlanish darajasi sezilarli darajada kamaygan. Bolalarning 83 foizi darsda faol ishtirok etishni boshlagan, 75 foizi esa tengdoshlar bilan o‘zaro muloqotdan qochmaslikka o‘rganishgan.

Bunday natijalar faqat individual mutaxassislar harakatining emas, balki ularning uzviy hamkorligi samarasi ekanini ko‘rsatadi. Logoped nutqiy korreksiyaning amalga oshiradi, psixolog esa emotsional barqarorlikni saqlaydi, o‘qituvchi esa bu jarayonlarni ta‘lim muhiti bilan uyg‘unlashtiradi. Bularning barchasi integratsiyalashgan terapevtik yondashuvga asoslangan muvozanatli tizimni hosil qiladi.

Shuningdek, bolaning oilasi ham bu jarayonda passiv tomoshabin emas, balki faol ishtirokchi bo‘lishi lozim. Logopedik va psixologik maslahatlar ota-onalarga doimiy tarzda berilishi, uy sharoitida mashqlar va muloqotlar davom ettirilishi, bolaga ijobiy turtki berilishi zarur. Bu orqali maktabdagi faoliyat uy sharoitida mustahkamlanadi.

Xulosa qilib aytganda, duduqlanuvchi bolalar bilan ishlashda yagona yondashuv yoki alohida mutaxassis sa’y-harakati yetarli emas. Nutqni tiklash jarayonida logoped, psixolog va o‘qituvchidan iborat ko‘p tarmoqli jamoaning o‘zaro hamkorligi bolada barqaror natija beruvchi rivojlanish muhitini yaratadi. Bunday yondashuv bolaning nutq faolligini oshiradi, psixologik himoyasini kuchaytiradi, tengdoshlar orasida o‘zini erkin tutishiga zamin yaratadi. O‘zaro uzviylik va mas’uliyatli hamkorlik bugungi logopedik amaliyotda muhim metodologik talab sifatida qaralishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Azizova D. "Raqamli logopediya va zamonaviy metodlar", Toshkent, 2022.
2. Glozman Zh.M. "Neyropsixologiya i logopediya", Moskva, 2017.
3. Vygotskiy L.S. "Psixologiya va til", Toshkent, 2019.
4. Luriya A.R. "Nutq va tafakkur", Moskva, 2018.
5. Shaxova L.N. "Logopedik amaliyotda interfaol metodlar", Toshkent, 2020.
6. Xolmatova N. "Nutq buzilishlari va ularni korreksiya qilish usullari", Samarqand, 2021.
7. Burlachuk L.F. "Psixodiagnostika asoslari", Moskva, 2020.
8. Sheraliyeva M. "Maktabgacha va maktab yoshidagi bolalar bilan logopedik ishlar", Buxoro, 2022.
9. Kazimova M. "Multimodal metodika logopediyada", Boku, 2021.
10. Ivanova A.A. "Zaikanie: diagnostika i korrektsiya", Moskva, 2015.